

İktidar ve Ölüm: Memlûk Devleti'nde Sultanların Ölüm Sebepleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme (1250-1517)

Power and Death: A General Evaluation on the Causes of Death of the Sultans in the Mamluk State (1250-1517)

Nihal GEZEN

Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Öğr. Üyesi Nihal GEZEN

Aksaray Üniversitesi <https://ror.org/026db3d50>

Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Aksaray, Türkiye

ORCID: [0000-0002-3075-2532](https://orcid.org/0000-0002-3075-2532)

e-mail: nhlgzn@gmail.com

Başvuru/Submitted: 17.02.2023

Kabul/Accepted: 05.06.2023

Atf: Gezen, Nihal, “İktidar ve Ölüm: Memlûk Devleti'nde Sultanların Ölüm Sebepleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme (1250-1517)”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (Haziran 2023), s. 231-246.

Citation: Gezen, Nihal, “Power and Death: A General Evaluation on the Causes of Death of the Sultans in the Mamluk State (1250-1517)”, *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/1 (June 2023), p. 231-246.

Öz– Bu çalışmayla, Orta Çağ'ın pek çok açıdan önemli ve güçlü kabul edilen devletlerinden birisi olan Memlûk Devleti'nin, siyasi tarihi bakımından en dikkat çekici konularından birisi olan, Sultanların ölüm sebepleri ve bunun devletin siyasi iktidar ve saltanat anlayışıyla ilişkisine dair tespitlerimizi ve değerlendirmelerimizi aktaracağız. Memlûk Devleti'nde saltanat, bilindiği üzere veraset usulüyle intikal etmediği için her daim Sultan olmak için fırsat kollayan memlûklerin işgaline hazır bir vaziyette bulunmaktaydı. Bu durumda tabii olarak, devletin bekası üzerinde son derece etkili olup, saltanatın elde edilmesi ve Sultanların siyasi kariyerleri ve yaşamlarıyla doğrudan bir ilişkiye haizdi.

Memlûk Devletinde Sultanlar, iktidarlarını büyük bir çoğunlukla askeri ve siyasi kabiliyetlerine istinaden elde etmişlerdir. Bu devlette güçlü, maharetli, kuvvetli ve kendisine bağlı çok sayıda memlûğu olan ve memlûkleri kendi siyasi kariyeri için çok iyi kullanabilen Sultanlar, tam manasıyla iktidarın sahibi olabilmişlerdir. Saltanatın askeri ve siyasi liyakate istinaden şekil aldığı bu devlette, doğal olarak Sultanların saltanatları müddetince, saltanat için her daim büyük bir risk söz konusu olmuştur. Bu risk ise, temelde memlûk sisteminin bizzat kendisinden kaynaklanmıştır. Zira askeri karaktere sahip Memlûk Devleti'nin temeli, Abbasi Devleti'nden itibaren, zaman içerisinde kuvvetlenen ve Memlûkler zamanında en mükemmel haline ulaşan memlûk sistemine dayanmaktaydı. Bu devlette memlûk sistemi, siyasi mücadelelerin aktif olmasına yol açmaktaydı.

Anahtar Kelimeler– Memlûkler, Ölüm, Suikast, İktidar Anlayışı.

Abstract – In this study, we will convey our determinations and evaluations on the causes of death of the Sultans, which is one of the most striking issues in terms of the political history of the Mamluk State, one of the most important and powerful states of the Middle Ages, and its relationship with the state's understanding of political power and sultanate. In the Mamluk State, the sultanate was in a ready position for the invasion of the Mamluks, who were always looking for an opportunity to become the Sultan, as it was not passed on by inheritance. In this case, naturally it was extremely influential on the survival of the state and had a direct relationship with the attainment of the sultanate and the political careers and lives of the Sultans.

In the Mamluk State, the Sultans obtained their power mostly due to their military and political abilities. In this state, the Sultans, who were strong, skilful, powerful and had many mamluks loyal to them and could use the mamluks very well for their own political career, were able to become the owners of power in the full sense. In this state, where the sultanate was shaped based on military and political merit, naturally, there was always a great risk for the sultanate during the reign of the Sultans. This risk stemmed from the Mamluk system itself. Because the foundation of the Mamluk State, which had a military character, was based on the Mamluk system, which was strengthened over time and reached its most perfect state during the Mamluks, starting from the Abbasid State. In this state, the Mamluk system led to active political struggles.

Keywords– Mamluks, Death, Assassination, Sense of Power.

EXTENDED ABSTRACT

The death or killing of people, that is, their death, is the subject of research and examination in many disciplines separately. From this sentence, we can say that the death of people is included in the scope of the study subjects, and the subject is of great importance because it has a great impact on the political and social history of the states. Undoubtedly, it is a known fact that when it comes to the death of Sultans, who are the rulers of a state, the deaths draw more attention due to their consequences. As a matter of fact, the states' understanding of power, sultanate and longevity have a very close relationship with the life of their Sultans and how and in what way they died. These can never be considered independently of each other. Moreover, in the Mamluk State, where the sultanate did not pass on the basis of lineage, the events that could happen for the sake of power and the risks and dangers that could be taken in this context constitute one of the most striking subjects of the history of this state by researchers.

When we look at the political history of the Mamluk State, it is seen that the reasons for the death of the Sultans were basically in two ways. The first of these; as a result of the alliance of orders and through assassinations, the second is the deaths; although there are different reasons depending on the conjuncture of the time, what we are talking about is the deaths that occur outside of this first situation.

Sultans who ended the life and power of the current Sultan by the alliance of the emirs and by organizing assassinations; Sultan Izz al-din Aybak et-Turkmani (1250-1257), Sultan Kutuz (1259-1260), Sultan Halil b. Kalawun (1290-1293), Sultan Hüsameddin Laçin (1296-1299), Sultan Seyfeddin I. Şaban en-Nasır Muhammad (1345-1346), Sultan Zeyneddin Hacı b. en-Nasır Muhammad (1346-1347), Sultan Hasan b. al-Malik an-Nasır Muhammad (1354-1361) and Sultan Ferec al-Malik an-Nasır (1405-1412). Sultans other than those we have mentioned are; they are the Mamluk Sultans who died by getting sick or poisoned, during the war and by being killed by the Sultan of the foreign state, that is, with the alliance of the emirs and apart from the assassinations. We added the Sultans who lost their lives after the end of the power to this group. It is seen that the causes of death of the Sultans in the Mamluk State are not static. In addition, the state's understanding of power always led to conflicts between the emirs. In this political environment where competition is inevitable, the reasons for the death of the Sultans naturally differ from each other. This has also led to multiple ways in which power is acquired.

Mamluks often did not take any deliberate action against the life of the ex-Sultan if the Sultan did not pose any danger to his power. It is seen that in the forms of sultanate that lost his life and power as a result of the alliance of the emirs and as a result of the assassinations, and thus gained power in this way, the power became legitimate with the assassination of the Sultan. In other words, the murder of the current Sultan had a very effective effect on the power and the permanence of the power to the extent of the power and might of the conspirators. In Sultans who lost their lives in natural ways such as disease; the current Sultan, who felt that his death was approaching, would appoint his son as heir to his place, based on the power he received from his services to the state and his paternal instinct, that is, in a way, based on his influence before the public.

Being a Sultan in the Mamluk State was mostly like wearing a fire shirt, so to speak. However, it is remarkable that the Sultans who were overthrown from the throne were not put to an end. However, in this state where the power created equal opportunities, killing without being killed was experienced at the highest level, and in a way, the understanding that the sultan who killed the sultan was dominant, it was expected that the sultan, whose power was ended, would also end his life. Here, we can clearly see that in this state, where the competition for the sultanate is so intense, the concept of ending the life of the Sultan, whose power was terminated, did not become a common understanding throughout the history of the state. As a matter of fact, the kinship relations among the Mamluks, even though they were not related to each other by blood, created a closeness between the Mamluks, since they belonged to the same Mamluk system, were educated in the same barracks, and in a way shared the same fate. In addition to these, when we examine the political history of the Mamluk State as a whole, the Sultans of this state were aware that the possibility of their own power to be terminated or to be terminated by another mamluk emir taking into account the understanding of the state's sultanate and their own potential, would always occur.

GİRİŞ

İnsanların çeşitli sebepler ile yaşamlarını yitirmeleri, ayrı ayrı çok sayıda disiplinin araştırma ve inceleme konusu olmaktadır. Bu cümleden tarihin de çalışma konuları kapsamına, insanların vefatlarının dâhil olduğunu ve bunun devletlerin siyasi ve sosyal tarihleri üzerinde büyük bir etkiye sahip olması hasebiyle konunun büyük bir öneme sahip olduğunu söyleyebiliriz. Hiç kuşkusuz vefatların, bir devletin yöneticisi konumunda olan Sultanların ölümü söz konusu olduğu zaman ise, bunun sonuçları itibariyle dikkatleri daha fazla üzerine çektiği bilinen bir gerçektir. Nitekim devletlerin iktidar, saltanat anlayışları ve ömrü, Sultanlarının ömrüyle ve nasıl ve ne şekilde vefat ettikleriyle oldukça yakın bir ilişkiye sahiptir. Bunlar asla birbirlerinden bağımsız olarak düşünülemez. Kaldı ki saltanatın, soy esasına bağlı olarak intikal etmediği Memlûk Devleti'nde, iktidar uğruna yaşanabilecek hadiseler ve bu bağlamda göze alınabilen riskler ve tehlikeler, bu devletin tarihinin araştırmacılar tarafından dikkati en çok üzerine çeken konularından birisini oluşturmaktadır.

Devletlerin yönetimini üstlenen Sultanlar/Yöneticiler iktidarlarının devamlılığı hususunda tarih boyunca kendilerinde her zaman için sınırsız bir yetki ve güç bulmuşlardır. Peki iktidarı için insanların (halk/ümerâ-memlûk grubu) yaşamlarını sürdürebilmeleri noktasında kendisinde sınırsız bir yetki bulan Sultan, nasıl olur da öldürülebilir? Üstelik bir başka devletin yöneticisi tarafından değil, bizzat kendi saltanatına en yakın olan çevresi tarafından. Çalışma konumuzun hazırlanmasına sebep olan bu soruyu, Memlûk Sultanlarının vefat şekilleri üzerinden ele alıp, değerlendirmelerimizi aktaracağız.

Memlûk Devleti'nin siyasi tarihine baktığımız zaman, Sultanların vefat sebeplerinin temel olarak iki şekilde gerçekleştiği görülmektedir. Bunlardan ilki; emirlerin ittifakı neticesinde ve suikastlar yoluyla gerçekleşen vefatlar olup ikincisi ise; zamanın konjonktürüne bağlı olarak farklı sebepleri bulunmakla beraber söylediğimiz bu ilk durumun haricinde gerçekleşen vefatlardır.

Emirlerin ittifakıyla ve suikastlar düzenlenerek mevcut Sultanın yaşamına ve iktidarına son verilen Sultanlar; Sultan İzzeddin Aybek et-Türkmânî (1250-1257), Sultan Kutuz (1259-1260), Sultan Halil b. Kalavun (1290-1293), Sultan Hüsameddin Lâçin (1296-1299), Sultan Seyfeddin I. Şaban en-Nâsır Muhammed (1345-1346), Sultan Zeyneddin Hacı b. en-Nâsır Muhammed (1346-1347), Sultan Hasan b. el-Melik en-Nâsır Muhammed (1354-1361) ve Sultan Ferec el-Melik en-Nâsır (1405-1412)'dir.

Belirttiğimiz bu Sultanların haricinde kalan Sultanlar ise; hastalanarak veyahut zehirlenerek, savaş esnasında ve yabancı devlet Sultanı tarafından öldürülmek suretiyle yani emirlerin ittifakıyla ve suikastların haricinde vefat eden Memlûk Sultanlarıdır. Biz bu grup içerisine, iktidarı son bulduktan sonra yaşamını yitiren Sultanları da ilave ettik.

Çalışmada ele aldığımız Memlûk Devleti'nin Sultanları, 24'ü Bahrî 25'i ise, Burcî Memlûklerden olmak üzere toplamda 49 Sultandan müteşekkildir. Görüldüğü üzere, konunun muhtevası ve zaman aralığı, devletin baştan sona değin siyasi tarihine tekabül etmektedir. Dolayısıyla biz bu çalışmayı, Sultanların saltanat dönemlerindeki siyasi ve askeri olayları, sadece Sultanların vefatlarıyla olan ilişkisi bağlamında değerlendireceğiz.

1. Emirlerin İttifakıyla ve Suikastlar Neticesinde Yaşamını Yitiren Sultanlar

1.1. Sultan İzzeddin Aybek et-Türkmânî (1250-1257); Sultan İzzeddin Aybek et-Türkmânî, Bahrî Memlûkler tarafından 1250 yılında, Mısır tahtına geçirilmişti. Nitekim Bahrî Memlûkler, Şecerüddür'ün saltanatının sona ermesi neticesinde onun yerine Aybek'i, Sultan olarak seçmişlerdi. Bahrî Memlûkler bu hamlelerini, Aybek'i istedikleri zaman tahttan indirebileceklerini düşündükleri için gerçekleştirmişlerdi. Böylelikle Aktay, Baybars, Kalavun ve Sungur gibi her biri birbirinden güçlü, kuvvetli ve maharetli olan bu memlûkler, iktidara sahip olmak adına birbirleriyle olan mücadelelerinde, kendi iktidarlara ve istikballeri için fırsat ve zaman kazanmış olacaktı.¹

¹ Ebu'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi ve'l-Mustevfi ve ba'd el-Vâfi*, (Nşr. Muhammed M. Emin-Nebîl Muhammed Abdülaziz), C.1, Kahire, 1984, s. 20, 21; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.6, s. 374; Takiyuddin Ahmed b. Ali el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk li-Marifeti Düveli'l-Mülûk*, (Tah. Muhammed Abdulkadir Ata), C.1, Beyrut, 1997, s. 463; Kazım Yaşar Kopruman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Makaleler*, (Yay. Haz. Yalçın, E. S.- Çetin, A.), Berikan Yayınevi, Ankara, 2005, s. 560.

Aybek et-Türkmânî, Sultan olduktan sonra Şecerüddür ile evlendi. O, başlangıçta Memlûklerin kendisi hakkındaki fikirlerin aksine, saltanatı müddetince başarılı bir siyasi politika takip etti, içeride ve dışarıda rakiplerini bertaraf ederek iktidarını sağlamlaştırılmayı başarabildi. Ancak onun ölümü, eşi Şecerüddür eliyle hâsıl oldu.²

Sultan Aybek'in saltanatının ileriki zamanlarında Musul hâkimi Bedreddin Lülü'nün kızı ile evlenmek üzere nişanlanmasını kaldıramayan eşi Şecerüddür, Sultanın bu evlilikle kendisinden kurtulmayı planladığını düşünerek, ondan önce davranarak, kendisine bağlı beş tane memlûğu Sultan Aybek'i öldürmesi için ikna etmiştir. Esasında Şecerüddür, daha öncesinde Safiyuddîn İbrahim b. Merzuk'u, vezirlik vaadi ile Sultan Aybek'i ortadan kaldırması için ikna etmeye çalışmıştı. Ancak bunda başarılı olamamıştı. Üstelik Safiyuddîn İbrahim b. Merzuk, ona bu suikast planının öncesinde ve sonrasında, bu işe hiç sıcak bakmadığını belirterek, Şecerüddür'ün tasarladığı bu suikast planıyla büyük bir risk ve tehlike altında olduğunu da ilave etmiştir.³ Neticede Sultan Aybek, Nisan 1257 tarihinde geceleyin hamama girerken, Şecerüddür'e bağlı memlûkler tarafından katledildi.⁴

Sultan Aybek, eşi vasıtasıyla düzenlenen suikast neticesinde yaşamını yitirmiştir. Bir başka deyişle, Sultan Aybek'i öldüren beş memlûk, Sultanın eşi Şecerüddür'ün talimatı ile hareket edip, eşinin komplo planı doğrultusunda hareket ederek Sultanı öldürmüşlerdir. Sultan Aybek, bilindiği üzere Memlûk tarihçilerinin çoğu tarafından devletin ilk Sultanı kabul edilmektedir. Devletin henüz kuruluş yılında onun böylesine bir komplo planı neticesinde öldürülmesi, esasında devletin iktidar anlayışının belirlenmesinde önemli bir amil olarak gözükmektedir.

1.2. Sultan Kutuz (1259-1260); Saltanat naipliği makamından Sultanlık makamına geçmeyi ilk olarak başarabilen Memlûk Sultanı Kutuz'un, saltanatı esnasında yaşanan en önemli siyasi hadise, Moğollarla gerçekleştirilen Ayn Calut savaşıdır.⁵ Bu savaşın en önemli isimlerinden olan Baybars, savaşın akabinde Sultan Kutuz'un iktidarı için tehlike teşkil etmeye başlamıştır. Ayrıca Baybars'ın, Kutuz'a karşı pek çok sebepten ötürü kin beslediği de bilinmektedir. Bunlardan en başta geleni ise, Baybars'a Halep naipliğinin verilmemiş olmasıdır. Ancak temelde, Baybars'ın Kutuz'un iktidarına karşı hırs beslediği de bilinmektedir. Neticede kendisine bağlı emirlerle birlikte suikast planı hazırlayan Baybars, Sultan Kutuz'un Salihyye civarında Kusayr denilen yerde karargâhtan uzaklaşıp ava çıktığı esnada, bu durumu kendi lehine fırsata çevirebilmiştir. Söz konusu yerde Baybars, Sultan Kutuz'a yaklaşmış Ayn Calut savaşı neticesinde ele geçirilen Moğol kadınlarından birisinin kendisine ihsan edilmesini ondan talep etmiştir. Sultan Kutuz, onun bu isteğine olumlu cevap verince, Baybars buna istinaden onun elini öpme bahanesi ile Sultanın elini tutmuş ve bu esnada Baybars ve adamları Sultanı öldürmüşlerdir. Sultan Kutuz'un cesedi önce Kusayr'a, daha sonra Kahire'ye defnedilmiştir.⁶ Sultan Kutuz'un, av esnasında Memlûkler tarafından hazırlanan komplo planı neticesinde, suikastla hayatına son verilmesi, Memlûklerin tarihinde bir ilk olup, ilerleyen tarihlerde devletin iktidar anlayışında, Sultanı öldürebilen emirlerin başa geçebileceği hususunda örnek teşkil etmesi bakımından önem arz etmektedir.

1.3. Sultan Halil b. Kalavun (1290-1293); Sultan Halil'in saltanatı zamanında en önemli hadiselerden birisi, Suriye'nin Haçlılardan temizlenmesidir.⁷ Sultan Halil, cesur ve savaşçı bir Sultan idi. Ancak ümera ile yaşadığı anlaşmazlıklar, babası sabık Sultan Kalavun'un memlûklerine karşı olan

²Ebu'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Müluki Mısır ve'l-Kahire*, (Nşr. Fehim M. Şeltut), C.6, Kahire, 1956, s. 374; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.1, s. 493; Kopruman, "Mısır Memlûkleri...", s. 560.

³ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, C.6, s. 375. İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, (Çev. A. Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013, s. 21.

⁴ Selahaddin Halil b. İzzeddin Aybeg es-Safedî, *Kitabu'l Vafi bi'l Vefayat*, Beyrut, 2000, C.9, s. 266; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, C.6, s. 378; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.1, s. 493, 494; Ahmed b. Ali, el-Kalkaşandî, *Subhu'l a'sâ fi Sinâ'ati'l İnşâ*, C.3, Kahire, 1914, s. 434; el-Malatî, Abdülbâst b. Halil b.Şahin, *Nüzhetu'l-Esâtîn fî men Veliye Mısır mine's-Selâtin*, (Neş. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali), Kahire, 1987, s. 69.

⁵ İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Kitâbu'l-İber ve Dîvânü'l-Mübteda ve'l Haber fî Eyyâmî'l Arab ve'l Acem ve'l Berber ve men Âsaruhum min Zevi's Sultani'l Ekber*, (Neş. Halil Şehhâde), C.5, Beyrut, 2000, s. 436.

⁶ Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedid ve ed-Durr el-Ferid fimâ Ba'd Tarih İbn Amid*, C.1-2, (Tah. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali Seyyid), Daru Sa'deddin, Şam, 2017, s. 77, 78; es-Safedî, *Kitabu'l Vafi...*, C.24, S. 199; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.9, s. 374-377; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.1, s. 511-520; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 73; İsmail Yiğit, "Kutuz", *TDVİA*, C.22, Ankara, 2002, s. 500.

⁷ İbn Devâdârî, *Kenzü'd Dürer ve Câmi'u'l Gurer*, C.8, (Neş. Ulrich Haarmann), Kahire, 1960, s. 308.

sert davranışları, Sultan Halil'in iktidarının son bulmasına yol açtı. Nihayetinde Sultanın, saltanat naibi Baydara'ya verdiği geniş yetkiler, yaşamının son bulmasına yol açtı. Baydara, sahip olduğu gücün farkında olmakla beraber aynı zamanda Sultanın kendisine yönelik bir girişimde bulunacağını farkındaydı. Bu sebeple Sultandan önce hareket ederek, onun ava çıktığı zamanı fırsat bilerek, kendisine bağlı Hüsameddin Lâçin, Şemseddin Kara Sungur ve Seyfeddin Bahadır ile beraber, Sultana Aralık 1293 tarihinde komplo planı tertipleledi.⁸ Oysaki Sultan başta saltanat naibi olmak üzere emirlerine, yalnız avlanacağını bildirmişti. Netice itibarıyla Sultanın av esnasında, kendisine karşı olan bahsettiğimiz bu emirler, adeta Sultana baskın düzenlediler. Sultan avlanırken yanında sadece emiri şikâr el-Eşel bulunmakta olup, Sultan kendisine yönelik bu tuzak karşısında gafil avlanmıştı. Sultana ilk olarak, saltanat naibi Baydara, Sultanın eline ve omzuna kılıçla darbe vurmaya suretiyle suikast girişiminde bulunmuştur. Akabinde Lâçin de bu saldırıların Mısır tahtını ele geçirmek adına olduğunu ilan ederek, Sultana kılıç darbesiyle yönelmiştir. Sonrasında diğer emirler de yaptıkları darbelerle Sultanın yaşamının ve iktidarının son bulmasına sebep olmuşlardır. Son olarak Sultanın cesedi öldürüldüğü yerde iki gün boyunca öylece kalmıştır. İki gün sonra ise, Teruce valisi ve halkı, cesedi alıp gaslettiler ve kefenleyip tabut içinde önce vilayet sarayına koydular daha sonra ise, Kahire'ye gönderdiler. Sultan orada annesinin yanına defnedildi.⁹ Sultanın katledilmesinde suikastı tertipleyen lider konumundaki Baydara, Sultanlık alametleriyle başa geçmiştir. Ancak Sultana bağlı memlûkler, Ketboğa'nın liderliğinde Baydara'yı öldürmek suretiyle onun saltanat sürmesine mani olmuşlardır.¹⁰ Burada Baydara'nın, Sultanı öldürerek iktidara ondan daha fazla kendisini layık gördüğünü ve nitekim bunun için gerekli olan cesareti gösterdiğine şahit oluyoruz. Ancak onun gerçekleştirdiği bu hamlenin, güç üzerine kurulu olan bu devlette, yeterli olmadığını nitekim iktidar için daha uzun süreli ve akıllıca planlar kurmanın iktidar için önemli olduğunu görmekteyiz. Başka bir deyişle bu devlette, suikast planı tertipleyerek mevcut Sultanı ortadan kaldırmanın, iktidara sahip olmak adına son derece cesur bir girişim olduğunu, ancak en az bu girişim kadar suikastın neticesinde de emirler arasında yaşanabilecek olan çekişmeli ortamlardan da üstün gelebilmenin önemli olduğunu görmekteyiz.

1.4. Sultan Hüsameddin Lâçin (1296-1299); Sultan Ketboğa'nın ardından Mısır tahtına oturan Lâçin, Sultan olduktan sonra öncelikle, iktidarı için tehlike teşkil edebilecek olan Ketboğa ve en-Nâsır Muhammed'e yönelik tedbirler almıştır. Buna binaen Lâçin ilk olarak, Ketboğa'nın Serhad'de, en-Nâsır Muhammed'in ise, Kerek'te bulundurulması suretiyle saltanatı üzerindeki bu iki tehlikeyi kendisinden uzaklaştırmıştır. Ancak onun, saltanat naibi olarak Kara Sungur'un yerine Mengü Temür'ü tayin etmesi, er-Ravk el-Hüsami¹¹ adlı tahrir ile emirleri, askerleri huzursuz etmesi ayrıca halkın da kendisinin saltanatından hoşnutsuzluğu gibi sebepler, onun daha fazla saltanat sürmesine mani olmuştur. Neticede Eşrefiyye memlûklerinin de desteği ile Burcî Memlûklerin lideri konumundaki Gürcü'nin idaresinde, Sultan Lâçin ve saltanat naibi Mengü Temür'ün Ocak 1299 tarihinde yaşamına son verilmiştir.¹² Ancak Gürcü, Sultanın öldürülmesinden sonra emirler arasında yaşanan rekabetten ötürü, iktidarın başına geçme cesareti gösterememiştir. Nitekim Sultan Lâçin'den sonra emirler tarafından en-Nâsır Muhammed, Mısır tahtına geçirilmiştir. Ancak burada şunu ifade etmeliyiz ki, Gürcü her ne kadar Sultanın öldürülmesinde etkili olan kişilerin önde geleni konumunda olup, iktidarın sahibi olmasa dahi en azından iktidar değişikliğine sebep olan kişi olmuştur.

1.5. Sultan Seyfeddin I. Şaban en-Nâsır Muhammed (1345-1346); Seyfeddin I. Şaban, kardeşi Sultan İsmail'in ölümü üzerine Sultan oldu. O, saltanatı müddetince devlet işleriyle alakadar değildi.

⁸ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.2, s. 247, 248; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.5, s. 276-278; Abdülkerim Özeydin, "Halil b. Kalavun", *TDVİA*, C.15, İstanbul, 1997, s. 319, 20; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 82; Koprman, "Mısır Memlûkleri...", s. 596.

⁹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire...*, s. 75, 76; Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedid...*, s. 316-319; İbn Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer...*, C.8, s. 350, 351.

¹⁰ Koprman, "Mısır Memlûkleri...", s. 597.

¹¹ Bu tahririn düzenlenmesi ile emirlere verilen iktalar tekrardan düzenlenmiştir. Buna göre, Sultanın ve saltanat naibinin memlûkleri gözetilmiş ancak diğer emirlerin iktaları azaltılmıştır. Ayrıca asker sayısı da azaltılmıştır. Bunun sonucunda emirler arasında kin ve nefret oluşmuştur. Sultan buna mani olmak istemişse de saltanat naibi Sultana engel olmuştur. Saltanat naibi Mengü Temür'ün bu ve buna benzer uygulamaları hem emirlerin hem de halkın tepkisine yol açmıştır. Asri Çubukçu, "Lâçin", *TDVİA*, C. 27, Ankara, 2003, s. 39-40.

¹² İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber...*, C.5, s. 472; es-Safedî, *Kitâbu'l Vafi...*, C.24, s.291, 292; el-Makrizî, *Kitâbu's-Sulûk...*, C.2, s. 305-310; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.9, s. 166-173; Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedid...*, s. 342-345; İbn Devâdârî, *Kenzü'd-Dürer...*, C.8, s. 377-381; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 92; Koprman, "Mısır Memlûkleri...", 602, 603.

Saltanat döneminin en önemli hadiselerinden birisi, kardeşleri Hacı ve Hüseyin'i öldürmek istemesi olmuştur. Neticede kendisi, yerine emirler tarafından Sultan seçilen kardeşi Hacı tarafından öldürüldü.¹³ Sultanın saltanat tahtından indirildikten sonra öldürülmesinin sebebi, yerine geçen kardeşi Sultanın, iktidarı için engel teşkil edebilecek olmasının yanı sıra bundan daha ziyade aralarındaki husumetin etkili olduğunu söyleyebiliriz.

1.6. Sultan Muzaffer Zeyneddin Hacı b. en-Nâsır Muhammed (1346-1347); On beş yaşında iken Sultan olan Hacı, devlet işlerinden uzak, kendisini oyun ve eğlenceye vermiş, bir Sultana yakışmayacak yaşam tarzı sürmekteydi. Bu sebeple Aralık 1347 tarihinde ümera tarafından öldürüldü.¹⁴ Sultanın ümera tarafından öldürülmesinin sebebi, karakterinden ve yaşantısından kaynaklı olarak, emirler arasında yaşadığı gerginliklerin kin ve nefrete dönüşmüş olması gözükmektedir. Bu cümleden, Sultan en-Nâsır Muhammed'in oğullarından olan Sultanların çoğu gibi Sultan Zeyneddin Hacı da yaşamına son verilmediği takdirde, aşağı edilemeyeceği için değil Sultanın, devletin idaresi ve işleyişi ile emirler üzerinde nüfuz sahibi olamamasından kaynaklı idi.

1.7. Sultan Hasan b. el-melik en-Nâsır Muhammed (II. Saltanatı 1354-1361); Sultan en-Nâsır Muhammed'in oğullarından olan Sultan Hasan, iki sefer Mısır tahtına oturmuştur. Sultan, her ne kadar ilk saltanat döneminden (1347-1351) mütevellit, ikinci saltanat dönemine daha temkinli başlamış olsa dahi yine de devlet işlerinden uzaktı. Devletin idaresi ve yönetiminde, emirler söz sahibiydi. Nitekim emirler ile anlaşmazlık ve düşmanlık içerisinde bulunan Sultanın, daha fazla saltanat sürmesi mümkün olmamıştır. Sultanın akibetinin ne olduğu konusu hakkında muhtelif görüşler mevcutsa da yüksek ihtimalle Yelboğa'nın emirleri tarafından öldürüldüğünü kaynaklar belirtmektedir.¹⁵

1.8. Sultan Ferec el-Melik en-Nâsır (II. Saltanatı 1405-1412); Sultan Ferec'in isminin manası ferahlık anlamına gelmektedir. Onun ismi, babası Sultan Berkuk'un saltanatı zamanında yaşanan sıkıntılı zamanlara istinaden hususi olarak konulmuştur. Ancak o, iktidarı zamanında emirler arasındaki mücadeleleri iyi yönetemeyip, devletin kötü bir şekilde yönetilmesine mani olamamıştır. Üstelik onun saltanatı zamanında halk, ağır vergiler altında ezilmiş, devlet pek çok açıdan zarar görmüştür.¹⁶

Sultan Ferec'in ikinci saltanat dönemi de tıpkı birincisi gibi iç isyanlar ve karışıklıklar içerisinde geçmiştir. Sultan Ferec'in, babasının memlûklerine kötü davranması, hatta onlardan bazılarını öldürtmesi, onların Suriye'de kendisine yönelik isyan faaliyetlerine katılmalarına sebep olmuştur. Netice olarak Sultan Ferec, Dımaşk naibi Nevruz ile Trablus naibi Şeyh'in kendisine karşı isyanı sonucunda önce tutuklanmış sonra kendisini destekleyen emirlerin sayısı azalınca, savunmasız kaldığı zaman öldürülmüştür.¹⁷ Halk, Sultanın ölümünü sevinçle karşılamıştır. Çünkü onun, on üç yıl süren saltanatı süresince halk, Sultanın eğlencelere düşkün olması sebebiyle ağır vergilere maruz kalmıştı.¹⁸

Emirlerin ittifakı ve suikastlar sonucunda yaşamını yitiren Memlûk Sultanlarının Burcî Memlûk Sultanı Ferec hariç, geri kalanının Bahrî Memlûk Sultanlarından olduğu ve üstelik bu Sultanların saltanat dönemlerinin, devletin henüz kuruluş aşamasında ilk altmış yıllık dönemde gerçekleştiği görülmektedir.

Sultanlara düzenlenen suikastlarda öncelikli hedef olarak, mevcut Sultanın yerine başkasını geçirmek veyahut Sultanı öldüren kişi olması hasebiyle suikastçının bizzat kendisinin iktidara sahip

¹³ Koprıman, "Mısır Memlûkleri...", s. 615.

¹⁴ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.5, s. 53, 54; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.4, s. 58; Abdulbasit el-Malatî, Zeyneddin b. Halil b. Şahin ez-Zahirî, *Neylû'l Emel fi Zeyli'd Dîvel*, C.2, (Neş. Ömer A. Tedmurî), Beyrut, 2002, s. 153, 154; Koprıman, "Mısır Memlûkleri...", s. 615.

¹⁵ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.5, s. 129, 188; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.4, s. 254; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C.1, s. 327, 328; İsmail Yiğit, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayhan, İstanbul, 2015, s. 88, 89; Koprıman, "Mısır Memlûkleri...", s. 617.

¹⁶ Esra Çıplak, el-Malik en-Nâsır Ferec b. Berkuk Devri Memlûk Sultanlığı (791-815/1389-1412), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005, s. 207, 208; Çubukçu, "Ferec", s. 370-371.

¹⁷ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.2, s. 26; Asri Çubukçu, "Ferec", *TDVİA*, C. 12, İstanbul, 1995, s. 370-371; el-Malatî, *Nüzhetü'l-Esâtîn...*, s. 121; Koprıman, "Mısır Memlûkleri...", s. 645, 646; Ebu'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf İbn Tağrıberdî, *ed-Delîlû's-Şâfi ael'l Menheli's-Sâfi*, C.2, (Neş. Fehim M. Şeltut), Kahire, 1988, s. 520; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 108.

¹⁸ el-Kalkaşandî, *Subhu'l a'şâ...*, C.3, s. 439; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 108, 109.

olma arzusu görülmektedir. Bununla beraber Memlûklerde iktidarın elde edilmesinde suikast, yaygın olarak gerçekleştirilen bir yöntem halini almamıştır.¹⁹

2. Emirlerin İttifakıyla ve Suikastlar Haricinde Yaşamını Yitiren Sultanlar

2.1. Hastalık veyahut Zehirlenme Sonucunda Yaşamını Yitiren Sultanlar;

2.1.1. Sultan Baybars el-Bundukdarî (1260-1277); Kazandığı başarılar ve getirdiği yenilikler ile Memlûk Devleti'nin gerçek kurucusu kabul edilen Sultan Baybars, Anadolu üzerine gerçekleştirdiği seferin dönüşünde, 17 Haziran'da Antakya üzerinden Dımaşk'a döndüğü esnada aniden hastalandı. Nitekim o, Kasrı'l Eblak'ta oturup kıymız içmiş ve o geceyi o şekilde geçirmişti. Ertesi gün vücudunda bir kırgınlık ve ateş hissetmiştir. Akabinde emir Şemseddin Sunkur es-Silahdâr'a durumunu bildirmiştir. Emir de Sultana kusmasını söylemiştir. Neticede Sultan Baybars, 14 gün süren dizanteri hastalığından ötürü 30 Haziran 1277 tarihinde vefat etmiştir. Ölümü bir müddet gizlenmiş ve Dımaşk'ta kendisi için yaptırdığı türbeye, oğlu Melik Said'in isteğine uygun olarak gömülmüştür.²⁰

2.1.2. Sultan Seyfeddin Kalavun el-Elfî (1280-1290); Memlûk Devleti'nin en büyük Sultanlarından birisi olan Sultan Kalavun, Suriye bölgesinde Memlûk Devleti'nin hâkimiyet kurmasını sağladı. O, devletin güçlü bir hale gelmesinde başarılı askeri, siyasi ve sosyal politikalar izledi. Ancak Sultanın son olarak Haçlılar üzerine sefere hazırlandığı esnada ömrü, bu sefere yetmedi. Netice itibariyle Sultan Kahire'den ayrılmak üzere iken, Kasım 1290 tarihinde vefat etti. Halk, Sultanın ölümüne çok üzüldü.²¹

2.1.3. Sultan en-Nâsiruddin Muhammed (III. Saltanatı 1309-1341); Sultan en-Nâsiruddin Muhammed, ilk saltanatının (1293-1294) sona ermesiyle beraber Sultan Ketboğa tarafından, annesiyle birlikte Kalatu'l Cebel'de hapsedildi. Ketboğa, onları Kale'deki evlerden birisinde oturtturarak, onların böylelikle dış dünya ile bağlantılarını kesmiş oldu. Sultan ikinci saltanat döneminde (1299-1309) ise, kendisine göz açtırmayan emirlerin tahakkümünden bunaldı. Öyle ki Baybars ve Salar'ı, emir Bektemür el-Çevgandar ile anlaşarak katletmek istedi, ancak buna muvaffak olamadı.²² Netice itibariyle hac bahanesiyle Kahire'yi terk etti. Ancak o, bu süreçte sabırla ve akıllıca bir siyasi politika takip etmeyi başarabildi. Buna göre en-Nâsir Muhammed, Suriye naiplerinin ve halkın desteğini, siyasi kariyeri açısından son derece iyi kullandı. Buna ilaveten o, mevcut Sultan Baybars el-Çaşnigîr'e itaat edermişçesine davranarak, üzerine çekilen olası tüm dikkatleri bertaraf etmeye çalıştı. Nitekim bunda da başarılı oldu. Otuz iki yıl süren üçüncü saltanatı zamanında ise, tam otorite ile saltanat sürdü.²³ Nitekim Türk hükümdarları arasında en uzun saltanat süren kişi, Sultan Nâsiruddin Muhammed'tir.²⁴

Sultan Nâsiruddin Muhammed, 1341 yılında ölümüne sebep olacak bir hastalığa yakalandı. Sultanın ishali şiddetlenince emirlerin huzuruna girmesi yasaklandı. Sultan yaklaşık on beş gün süren rahatsızlığının sonunda vefat etti. Öldüğünde 58 yaşındaydı. Sultanın naaşı pazarların kapatılması emrolunduktan sonra kaleden gizlice çıkarıldı. Babu'n Nasr'a getirildi ve oradan Medresetu'l Mansuriyye'ye götürülüp, yıkandıktan sonra kefenlendi. Hafızlar başında günlerce Kuran okudu.²⁵

2.1.4. Sultan İmadüddin İsmail b. Muhammed b. Kalavun (1342-1345); Onun zamanındaki en önemli hadise, kardeşini katletmesidir. Kardeşi Şihabeddin Ahmet'in kesilen başı, Sultan İsmail'e

¹⁹ Cüneyt Kanat, "Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, Y.1. S.3. 2000, s. 23, 55.

²⁰ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.3, s. 156; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, s. 56; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 75, 76; Kazım Yaşar, Kopruman, "Baybars I", *TDVİA*, C. 5, İstanbul, 1992, s. 222.

²¹ el-Kalkaşandî, *Subhu'l a'şâ...*, C.3, s. 435; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.2, s. 217; İbn Devâdârî, *Kenzü'd Dürer...*, C.8, s. 302; Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedîd...*, s. 290; İsmail Yiğit, "Kalavun", *TDVİA*, C.24, İstanbul, 2001, s. 227, 228; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 80; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 62.

²² Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedîd...*, s. 319-324.

²³ Kâsım Abduh Kâsım, "Muhammed b. Kalavun", *TDVİA*, C.30, Ankara, 2020, s. 544, 545; Cüneyt Kanat, "Bahrî Memlûkler Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan: Baybars el-Çaşnigîr", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C.13, S.1, 1998, s. 105-108; İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber*, C.5, s. 483-485.

²⁴ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, C.6, s. 143. Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedîd...*, s. 468-488; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s.85-88.

²⁵ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, C.6, s. 142, 143.

gösterilmek üzere Kahire'ye getirilmiştir. Rivayetlere göre, onun kesik başı Sultanı çok korkutmuş ve bu yüzden tutulduğu hastalık sebebiyle bir yıl sonra Sultan vefat etmiştir.²⁶

2.1.5. Sultan Alaeddin Ali el-Mansur (1376-1381); Emirler tarafından saltanatın başına geçirilen Sultan, çocuk yaşta Sultan olması sebebiyle devletin yönetimi hususuna dair bir yetkisi bulunmamaktaydı. Sultan saltanatının altıncı yılında vefat etmiştir.²⁷

2.1.6. Sultan Berkuk (II. Saltanatı 1390-1399); Burcî Memlûklerinin ilk Sultanı olan Berkuk, Haziran 1399 tarihinde hastalanmıştır. Vefatının yaklaştığını gören Sultan, halife Mütevekkil ve Mısır başkadılarını huzuruna çağırarak onlardan oğulları Ferec, Aziz ve İbrahim'e kendisinden sonra peşe peşe biat edilmesini istemiştir. Akabinde gerçekleştirilen biat merasiminden altı gün sonra ise, Sultan 20 Haziran'da vefat etmiştir.²⁸

2.1.7. Sultan Şeyh el-Müeyyed el-Mahmuđî (1412-1421); Ümeranın desteği ile saltanat tahtına geçirilen Sultan, Memlûk Sultanlarının büyüklerinden kabul edilmekteydi. Sultan, Ocak 1421 tarihinde vefat etti.²⁹

2.1.8. Sultan Barsbay el-Melik el-Eşref (1422-1438); Sultan yakalandığı bir hastalık sebebiyle 1438 yılında vefat etti. Oğlu Yusuf'u veliht tayin etti.³⁰

2.1.9. Sultan Seyfeddin Çakmak (1438-1453); Seksen yaşını aşmış olan Sultan Çakmak, 1453 yılında bir hastalığa yakalandı. Bir ay süren bu hastalığın son günlerinde, ölümünün yaklaştığını hissedince, oğlu Osman'ın Sultanlığı için ümeradan biat aldı ve oğlu lehine tahttan feragat etti.³¹

2.1.10. Sultan Seyfeddin Aynal (1453-1461); Seksen yaşını aşmış olan Sultan Aynal, 1461 Şubat'ında ağır bir hastalığa tutuldu. Ölüm döşeginde iken, tahtını oğlu Ahmet'e bıraktığını açıkladı. Ümeradan onun için biat aldı ve bir gün sonra ise öldü.³²

2.1.11. Sultan Hoşkadem ez-Zâhir (1461-1467); Altı yıllık saltanatının ardından Sultan Ekim 1467 tarihinde 65 yaşında öldü.³³

2.1.12. Sultan Kayıtbay (1468-1496); Burcî Memlûklerin en büyük Sultanlarından birisi olan Kayıtbay, Ağustos 1496 tarihinde vefat etti. Öldüğünde seksen yaşını geçmiş bulunmaktaydı.³⁴

Bu bölümde ele aldığımız Sultanların ortak özellikleri olarak, Sultan Baybars, Sultan Kalavun, Sultan en-Nâsiruddin Muhammed, Sultan Çakmak, Sultan Aynal ve Sultan Kayıtbay gibi Sultanların, devletin iktidar yapısına ve işleyişine göre ortalama düzeyde veyahut uzun süre için saltanat sürdürdüklerini görmekteyiz. Bu husus, Sultanların saltanat müddetlerince başarılı ve kalıcı siyasi, sosyal ve askeri faaliyetler gerçekleştirmelerine ve istikrarlı bir saltanat sürmelerine katkı sağlamıştır. Bunun tabii neticesi ise, Sultanların yaşamlarının ve iktidarlarının da doğal bir şekilde son bulmasına vesile olmuştur.

²⁶ el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 1, s. 109, 110; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.4, s. 6; Koprman, "Mısır Memlûkleri...", s. 615; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 84.

²⁷ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.5, s. 14, 118; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 3, s. 11; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 93.

²⁸ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.3, s. 342; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 3, s. 23, 24; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 119; Koprman, "Mısır Memlûkleri...", s. 643; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 104.

²⁹ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.6, s. 309; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.7, s. 55; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 126; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 111.

³⁰ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.7, s. 361; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.12, s. 202; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 5, s. 40; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 114.

³¹ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.4, s. 312; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 5, s. 378; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 134; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 61.

³² el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 6, s. 102; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.3, s. 276; Jo Van Steenbergem, "Mamluk Elite on the Eve of al-Nâsir Muhammad's Death (1341): A Look behind the Scenes of Mamluk Politics", *Mamluk Studies Review*, V.9, N.2, 2005, s. 173, 174; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 118.

³³ el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 6, s. 280; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 133; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 119.

³⁴ Ebû'l-Mekârim Necmeddin Muhammed Necmeddin Gazzî, *el-Kevakibü's-Sâire bi-A'yâni'l-Mietil-Aşire*, C.1, (Tah. Cebrail Süleyman Cebbur), Beyrut, 1997; s. 301; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 147; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 123.

2.2. Savaş Esnasında Vefat Edenler

2.2.1. Sultan Kansu el-Gavrî (1501-1516); Sultan Kansu el-Gavrî, savaş esnasında ölen ilk ve son Memlûk Sultanıdır. Sultan Kansu el-Gavrî, Mercidabık Savaşı esnasında ordusunun yenildiğinden emin olup, kaçmaya çalıştığı esnada atından düşerek ölmüş ve cesedi bulunamamıştır. Kaynakların bildirdiğine göre, yenilgiye tahammül edemeyen Kansu el-Gavrî, kor gibi yanan yüreğini biraz olsun soğutmak için su istemiş, kendisine altın tasta sunulan suyu bitiremeden, atının üzerinde felç geçirerek anında ölmüş ve atından yere yuvarlanmıştır. Kaynaklar, onun yetmiş sekiz yaşında öldüğünü belirtir.³⁵

2.3. Yabancı (Dış) Devlet Sultanı Tarafından Yaşamı Son Bulanlar

2.3.1. Sultan el-Meliku'l Eşref Tomanbay (1516-1517); Memlûk Devleti'nin son Sultanı olan Tomanbay'ın saltanatı zamanında, Memlûkler ile Osmanlılar arasında Ocak 1517 tarihinde gerçekleştirilen Ridâniye savaşında Memlûkler, Osmanlılara direnebildiyse de yenilgiye uğramış ve Sultan Tomanbay, Osmanlıların ağır baskısı karşısında, Kahire'den kaçmak durumunda kalmıştır.³⁶ Bu zamandan itibaren Sultan Tomanbay, Osmanlılar tarafından yakalanıp ele geçirilinceye kadar, yani yaklaşık iki ay boyunca son bir çabayla, Osmanlılara yönelik manevralarda bulunmuştur. Ancak onun bu çabası, Memlûklerin mukadderatına mani olamamıştır. Mart 1517 tarihinde Sultan Tomanbay, Yavuz Sultan Selim'in huzuruna çıkarılmış ve Yavuz Sultan Selim onu, bir hükümdar gibi karşılamıştır. Sultan Tomanbay'ın, devletinin istikbali için göstermiş olduğu cesareti sebebiyle Yavuz tarafından bağışlanacağı ümit ediliyordu. Ancak Osmanlı Devleti tarafından, Tomanbay'ın cesaretli oluşu ve halkının da ondan ümitli olması gibi gerekçeler göz önünde bulundurularak, yaklaşık iki hafta sonra, onun asılması kararı alınmış ve akabinde Tomanbay'ın yaşamına son verilmiştir. Babuzuveyle'de cesedi üç gün asılı kalan Tomanbay, törenle amcası Kansu Gavrî'nin yaptırdığı türbeye defnedilmiştir.³⁷ Sultan Tomanbay, dönemin kaynaklarının aktardığına göre, son derece cesur ve mücadeleci bir yapıya sahipti. Ancak onun saltanatı döneminde, Memlûk Devleti için son, artık kaçınılmaz bir hale gelmişti. Sultan Tomanbay'ın saltanatı zamanında, gerçekleşen Ridâniye savaşı ile Memlûklerin son ana kadar mücadelelerine ve direnişlerine rağmen Mısır, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altına girmiştir.

Son Memlûk Sultanı Tomanbay'ın, yabancı bir devlet Sultanı tarafından öldürülmesi, Memlûk siyasi tarihinde bir istisna teşkil eder. Daha öncesinde, hiçbir yabancı devlet yöneticisinin Memlûk Sultanın yaşamına son verdiği görülmemiştir. Nitekim Memlûk Devleti'nin siyasi tarihi de böylelikle Yavuz Sultan Selim tarafından sona erdirilmiştir.

2.4. İktidarı Son Bulduktan Sonra Vefat Eden Sultanlar

2.4.1. Sultan Şecerüddür (1250); Bazı tarihçilere göre, Memlûklerin ilk Sultanı olan Şecerüddür, Turaşah'ın kendisinin teşvikleri neticesinde Bahrî Memlûkler tarafından öldürülmesi üzerine, Memlûklerin desteği ile saltanat makamına geçirilmişti. O, saltanatı esnasında gerek Haçlılar meselesi gerekse devletin işleyişi ile alakalı hususlarda başarılı bir siyasi politika izleyip, başarılı bir iktidar sürmesine rağmen, şartlar onun daha fazla Sultanlık yapmasına izin vermemiştir. Onun başta kadın olması, başarıyla sürdürdüğü iktidarına mani olmuştur. Oysaki Şecerüddür, Mısır'da kendisinin haricinde İslam tarihinde bir kadının, Sultan olarak devlet yönetmediğini ve dolayısıyla bu durumun yadırganıp kendisine zorluk çıkartılabileceğini hesap edebilecek bir zekâyâ ve anlayışa sahipti. Nitekim o, ümeranın ve halkın gönlünü bu bakımdan hoş tutmak için onlara, ıktalar ve rütbelere halka ise, vergi indirimi yapıp, resmi yazılarda, sikkelerde ve hutbelerde "Müslümanların Melikesi inanların emiri Halil'in annesi, es-Salih'in zevcesi" gibi ibareler kullanarak isminin ön plana çıkarak dikkat çekmesini önlemek istemiştir. Ancak onun almış olduğu bu ve diğer tedbirler, onun kadın Sultan olduğu gerçeğini gizleyememiştir. Nitekim Eyyûbi emirlerinin onun iktidarına muhalefet etmesi ve Abbasi halifesinin de iktidarını onaylamadığını tarihe geçen "orada erkek kalmadıysa bize bildirin, size buradan bir tane gönderelim" şeklindeki meşhur sözyle Mısır'daki Memlûkleri kınaması üzerine Şecerüddür, daha fazla saltanat süremeyeceğini anlamıştır. Bununla beraber o, saltanattan kendisini hal etmek durumunda kalıp,

³⁵ Gazzî, *el-Kevakibü's-Sâire*, s. 298; Seyyid Muhammed, es-Seyyid, "Kansu Gavrî", *TDVİA*, C.24, İstanbul, 2001, s. 314-316; Kopruman, "Mısır Memlûkleri...", s. 665.

³⁶ Muhammed Süheyl Takkuş, *Tarihu'l Memalik fi Mısır ve Şam*, Darü'n-Nefais, Beyrut, 2015, s. 505.

³⁷ İbn İyâs, Muhammed b. Ahmed, *Bedâi'u'z Zühûr fi Vekâ'i'd Dühûr*, C.3, Kahire, 1960, s. 356; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 155; Cüneyt Kanat, "Tomanbay", *TDVİA*, C.41, İstanbul 2012, s. 236-237; Feridun Emecen, "Ridâniye Savaşı", *TDVİA*, C.35, İstanbul, 2008, s. 87, 88; Takkuş, *Tarihu'l Memalik...*, s. 503-507.

yerini Aybek'in almasını sağlamıştır. Şecerüddür, Sultan İzzeddin Aybek'in vefatı bahsinde geçtiği üzere onun saltanatı zamanında Sultan Nureddin Ali ve annesinin memlûkleri tarafından takunyalarla öldürülmüştür. O öldüğünde, üzerinde bir gömlek ve şalvardan başka bir şey yoktu. Cesedi atıldığı kalenin hendeğinde birkaç gün kaldıktan sonra, bir küfe ile taşınarak yaptırdığı türbeye defnedildi.³⁸

2.4.2. Sultan Nureddin Ali b. Aybek (1257-1259); Babası Sultan Aybek et-Türkmânî'nin yerine saltanatın başına geçirilen Nureddin Ali'nin saltanat naibi Kutuz, Kasım 1259 tarihinde yaklaşan Moğol tehlikesi sebebiyle, devletin yönetimini Sultan Nureddin Ali'nin yerine güçlü, kuvvetli ve dirayetli bir Sultanın üstlenmesi gerektiğine dair Mısır ümerasını inandırmıştır. Onlar da Sultanlığa ondan başkasının oturamayacağını söylemişler ve ona Sultan olarak biat etmişlerdir. Akabinde Kutuz, Sabık Sultan Mansur Ali ve ailesini kale burçlarına hapsedirmiştir. Baybars onu, annesini ve kardeşi Nâsirüddin Hakan'ı Kasım 1260 tarihinde Bizans'a sürgün etti. Kutuz, Sultan Nureddin Ali'nin iktidarına, devletin içinde bulunduğu konjonktür sebebiyle son vermiştir. Nitekim Kutuz'un, Suriye ve Mısır'ın Moğol işgali tehlikesi altındayken, gerek Suriye Eyyûbi emiri Melik Nâsir Yusuf'la olan mektuplaşmaları gerekse devlet içerisinde izlediği politikalar, onun İslam âlemini Moğol tehlikesinden kurtarma arzusunun, iktidara dair olan arzularını da tetiklediği görülmektedir.³⁹

2.4.3. Sultan Bereke Kağan (1277-1279); Sultan Bereke iktidarı zamanında, devlet idaresinden büyük emirlerin yerine genç memlûkleri kendisine yaklaştırmış, dolayısıyla bu durum ona karşı büyük bir muhalefetin oluşmasına sebep olmuştur. Öyle ki onlar alenen Sultan'ı bu tutumundan vazgeçmezse sonunun kötü olacağına dair tehdit etmişlerdir. Nitekim yaşanan gerginliklerin devam etmesi üzerine Memlûkler, Kala'tul Cebel'i kuşatarak suyunu kesmişler ve Sultanın tahttan çekilmesini istemişlerdir. Kendisinin daha fazla saltanat sürmesine izin verilmeyeceğini anlayan Sultan Bereke, saltanattan çekilmek durumunda kalmıştır. O, Kerek emirliğinin kendisine verilmesiyle, saltanattan ayrılmış ve Kerek'e gitmiştir. Bir sene sonra ise, orada vefat etmiştir.⁴⁰ Onun Sultan Kalavun tarafından zehirlendiği de kaynaklar tarafından bildirilmektedir. Buna göre; halk ve Sultanın cariyeleri, Kalavun'a ağır hakaretlerde bulunmuşlardır. Bereke'nin Kalavun tarafından zehirlenip, zehirlenmediği mevzusu kesin olmamakla beraber, yüksek bir ihtimalle doğrudur. Bizim konumuz itibarıyla dikkat çekmek istediğimiz husus, Sultan Kalavun'un, Bereke'yi doğrudan öldürebilecek güce sahipken, böyle bir girişimde bulunmamasıdır. Kalavun muhtemelen, Baybars'ın memlûklerinin haşmetinden, sayılarının çok olmasından ve Bereke'ye bağlı olanların sayısından endişe duyduğu için onu doğrudan öldürememiştir. Nitekim Bereke'yi, Kalavun'un zehirlendiği kesin bir bilgi olmamasına rağmen, insanlar onun ölümü sebebiyle, yıllarca Kalavun'a kin beslemişlerdir. Öyle ki Kalavun'un kendi kızı dahi kocası Sultan Bereke'nin ölümü sebebiyle, babasına karşı kin beslemiş ve bir daha da evlenmemiştir.⁴¹

2.4.4. Sultan Bedreddin Sülemiş (Ağustos 1279-Kasım 1279); Kardeşi Bereke'nin saltanatından sonra emirler tarafından Sülemiş, Mısır tahtına oturtulmuştur. Sultan, tahta çıktığında yedi yaşındaydı. Devletin yönetimi Kalavun'un elindeydi. Sultan, Kalavun tarafından yaşının küçüklüğü öne sürülerek, devlet işlerinin olgun ve muktedir birisi tarafından idare edilmesi gerektiği gerekçesiyle ümeranın da ortak kararı ile tahttan hal edilmiştir.⁴² Sülemiş Kerek'e sürülmüş ve orada kardeşi Hıdır'la bir süre kaldıktan sonra tekrar Kalavun tarafından Kahire'ye getirilmiştir. Çünkü onlar, Kalavun'a karşı isyan girişiminde bulunacaklardı.⁴³ Sülemiş, Sultan Kalavun ölüp yerine oğlu Melik Eşref Halil geçinceye kadar silik bir kişi olarak yaşadı. Melik Eşref Halil, onu kardeşi ve ailesini Bizans şehri İstanbul'a gönderdi. Sülemiş 1291'de ölünceye kadar orada kaldı. Öldüğünde yaklaşık 20 yaşındaydı.⁴⁴ Sultan Sülemiş, ne onun yerini alan Sultan Kalavun ne de Sultan Melik Eşref Halil tarafından öldürülmeyip, sadece Mısır'dan uzaklaştırılmıştır.

³⁸ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, C.6, s. 378; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.6, s. 220; Cengiz Tomar, "Şecerüddür", *TDVİA*, C.38, İstanbul, 2010, s. 404, 405.

³⁹ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.7, s. 508, 511; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 31.

⁴⁰ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.4, s. 109, 110, 113, 119; Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedîd...*, s. 251; İbn Devâdârî, *Kenzü'd Dürer...*, C.8, s. 219; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 57.

⁴¹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, s. 60.

⁴² es-Suyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebu Bekir, *Hüsnü'l-Muhâdara fi Ahbâri Mısır ve'l-Kahire*, C.2, Kahire, 1968, s. 106; Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedîd...*, s. 255; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmu'z-Zâhire...*, s. 62; İbn Devâdârî, *Kenzü'd Dürer...*, C.8, s. 219; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 78.

⁴³ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.2, s. 121; İbn Haldun, *Kitâbu'l-İber...*, C.5, s. 453, 454; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 61.

⁴⁴ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.6, s.14.

2.4.5. Sultan Zeyneddin Ketboğa (1294-1296); Sultan Ketboğa'nın saltanatı, kendisinin iktidarına göz koyan saltanat naibi Lâçin tarafından sona erdirilmiştir. Saltanat naibi Lâçin, hali hazırda Ketboğa'nın aleyhine olan tüm mevcut şartları, kendi siyasi emelleri doğrultusunda başarılı bir şekilde yürütmüştür. Sultan Ketboğa, ona karşı fazla bir direnç göstermeden, ona boğun eğmiş ve onun kendisi hakkında vereceği her karara uyacağını beyan etmiştir. Neticede Ketboğa'ya, Serhad kalesinde ikamet etmesi bildirilmiştir.⁴⁵

2.4.6. Sultan Rükneddin Baybars el-Çaşnigâr (1309-1310); Sultan Baybars el-Çaşnigâr, kendisini tahttan hal etmek durumunda kalmıştır. Çünkü o, Nâsır Muhammed'in büyük bir sabırla ve akılla yürüttüğü siyasi politikası sonucunda ikinci sefer, Mısır tahtını ele geçireceğinin farkındaydı. Sultan Baybars el-Çaşnigâr, her ne kadar bunun olmaması için tedbirler olsa dahi en-Nâsır Muhammed'in, Kerek'ten çıkması ve onun adına Suriye'de hutbe okunması üzerine, kendisini saltanattan hal etmekten başka bir çare görememiştir. Sultan en-Nâsır Muhammed, üçüncü sefer saltanatın başına geçtiğinde, Baybars el-Çaşnigâr'in kendisine yaptıklarını yüzüne vurarak, ondan intikamını almak suretiyle onu öldürtmüştür.⁴⁶ Burada görüldüğü üzere, Baybars el-Çaşnigâr, en-Nâsır Muhammed tarafından iktidarına engel teşkil edebilecek olması açısından değil, kendisine karşı duyulan kin ve nefretin neticesinde öldürülmüştür.⁴⁷

2.4.7. Sultan Seyfeddin Ebu Bekr b. el-Melik en-Nâsır Muhammed (Haziran 1341-Ağustos 1341); Sultanın tecrübesizliğinden istifade eden emir Kusun'un, ümerayı Sultana karşı kıskırtması neticesinde, Sultan tahttan indirildi ve böylelikle Sultanın iki ay süren saltanat dönemi sona erdi. Sultan önce Kus'a sürüldü, ardından bir müddet sonra orada katledildi.⁴⁸ Sultan eğlenceye ve içkiye düşküdü.⁴⁹

2.4.8. Sultan Alaeddin Küçük b. en-Nâsır Muhammed (1341-1342); Sultan, beş yaşında Kusun tarafından tahta geçirilmişti. Devletin yönetimi, saltanat naibi Kusun'un elindeydi. Sultan adeta kukla konumunda idi. Kusun tarafından saltanatı sona erdirildi ve kardeşi Sultan Seyfeddin I. Şaban el-Kamil'in saltanatı zamanında, on iki yaşında iken yatağında öldürüldü.⁵⁰

2.4.9. Sultan Şihabeddin Ahmed b. el-Melik en-Nâsır Muhammed (1342); Kardeşi Alaeddin Küçük'ün saltanatına son veren emirler, onun yerine Şihabeddin Ahmet'i geçirmişlerdir. Ancak onun kafasına göre hareket etmesi, ümerayı kızdırmış ve sonunda emirler tarafından saltanattan hal edilmiş ve böylelikle yaklaşık altı ay süren saltanatı sona ermiştir.⁵¹

2.4.10. Sultan Seyfeddin Şaban b. el-Melik en-Nâsır Muhammed (1345-1346); Sultan, kardeşi İsmail'in ölmesi üzerine saltanatın başına geçirildi. Devlet işlerinden uzak olması ümerayı kızdırmış ve onun yerine kardeşi Hacı, Sultan olarak seçilmiş ve Seyfeddin Şaban'ın yaşamına Sultan olan kardeşi tarafından son verilmiştir.⁵²

2.4.11. Sultan Selahaddin b. el-Melik en-Nâsır Muhammed (1351-1354); Sultan ismen saltanat sürmüştür. Onun saltanatı zamanında devlet işlerini tamamen emirlerden Seyhun, Taz ve Sargıtmış yürütüyordu. Sultan devlet işlerine hâkim olamaması sebebiyle ümera tarafından tahttan hal edilerek, Kale'ye hapsedilmiştir.⁵³

⁴⁵ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.2, s. 274; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 89; Cüneyt Kanat, "Ketboğa", *TDVİA*. C.ek-2, Ankara, 2019, s. 47-49.

⁴⁶ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.3, s. 468-472; Koprıman, "Mısır Memlûkleri...", s. 610, 611.

⁴⁷ el-Makrizî, Takiyuddin Ahmed b. Ali, *Kitabu'l-Mevâ'iz ve'l-İ'tibar bi-Zikri'l Hitat ve'l-Âsâr*, (Tah. M.Zeynuhum-M. eş-Şarkâvî), C.3, Kahire, 1997, s. 577, 578; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.10, s. 279; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire...*, s. 134; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 94.

⁴⁸ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.3, s. 338; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 95.

⁴⁹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire...*, s. 149, 150.

⁵⁰ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.3, s. 377; İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.9, s. 122; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 1, s. 116; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire...*, s. 153, 163; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 96.

⁵¹ İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-Zâhire...*, s. 169, 170; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 97; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 85.

⁵² el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 1, s. 109, 132; Koprıman, "Mısır Memlûkleri...", s. 615.

⁵³ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.4, s. 207; Koprıman, "Mısır Memlûkleri...", s. 616.

2.4.12. Sultan Selahaddin Muhammed el-Mansur b. Zeyneddin I. Haccî (1361-1363); Sultan ismen saltanat sürmüştür. Neticede emirler tarafından tutuklanmış ve kaledeki evlerden birine yerleştirilmiştir.⁵⁴

2.4.13. Sultan Zeyneddin II. Şaban el-Eşref (1363-1376); Sultan 1376 yılında Hacca gitmeye karar vermiş, Akabe civarında Yelboğaviyye memlûkleri tarafından ölümle tehdit edilmiştir. Bu sebepten gizlice Kahire'ye kaçmak durumunda kalmıştır. Ancak Emir Karatay ve arkadaşları Kahire'de onu hal ederek, oğlunu tahta çıkarmışlardır. Bunu öğrenen Sultan, Kahire'de bir müddet bir kadının evinde saklansa dahi yakalanıp öldürülmüştür.⁵⁵

2.4.14. Sutan Zeyneddin II. Hacci es-Salih (1381-1382); Sultan kendisini tahttan hal etmek durumunda kaldı ve sonra Berkuk tarafından öldürüldü.⁵⁶

2.4.15. Sultan Fahreddin Osman el-Mansur (1453); Sultan Çakmak'ın oğlu Osman, bir buçuk ay tahtta kaldıktan sonra isyan eden memlûkler tarafından tahttan indirilerek, adet olduğu üzere hal edilen Sultanların sürgüne gönderildiği İskenderiye'ye gönderilmiştir. Sultan 1468 yılında, Dimyat'ta vefat etti.⁵⁷

2.4.16. Sultan Ahmed el-Müeyyed (1461); Sultan Seyfeddin Aynal'ın oğlu Ahmet, İskenderiye'ye gönderilerek orada tevkif edildi. Bir süre sonra serbest bırakıldı. O, kendisini ilmi çalışmalara ve tasavvufi hayata verdi. Öyle ki Şazeliyye şeyhliğine yükseldiği bildirilen Sultan, 1488 yılında vefat etti ve Kahire'de babasına yakın bir yere defnedildi.⁵⁸

2.4.17. Sultan Kansuh Ebu Saîd ez-Zâhir (1498-1500); Kendisinden önce saltanat süren Muhammed en-Nâsır'ı öldüren emirler tarafından başa geçirilen Kansuh, saltanatı henüz iki yıl olmadan önce Canbulat liderliğindeki bir grup emirin isyanıyla yüz yüze geldi. Sultan kaçıp gizlendiyse de sonunda yakalandı ve adet olduğu üzere İskenderiye'de tutuklandı.⁵⁹

2.4.18. Sultan Canbulat el-Eşref (1500); Sultan Canbulat, Mısır tahtında yaklaşık olarak yedi ay kadar saltanat sürmüştür. Onun saltanatı zamanında devletin idaresi, Tumanbay el-Adil'in elindeydi. Nitekim Seyfeddin Tumanbay el-Adil, Dımaşk'ta sultanlığını ilan ettikten sonra Canbulat'ı İskenderiye'ye göndererek tevkif ettirdi. Sonra da onun boğulmasını emretti. İskenderiye'ye defnedildi ancak bir müddet sonra Kahire'ye nakledildi⁶⁰

Bu bölümde ele aldığımız Sultanlar, saltanattan ister kendi istekleriyle isterse zorla olsun netice itibariyle bir şekilde saltanat makamından çekildikten sonra vefat etmişlerdir.

SONUÇ

Sonuç olarak Memlûk Devleti'nde Sultanların ölüm sebeplerinin, statik olmadığı görülmektedir. Buna ilaveten devletin iktidar anlayışı, emirler arasında her daim çekişmelerin yaşanmasına sebebiyet vermekteydi. Rekabetin kaçınılmaz olduğu bu siyasi ortamda, Sultanların vefat sebepleri de tabii olarak birbirinden farklılık göstermektedir. Bu aynı zamanda, iktidarın elde edilme şekillerinin de birden fazla olmasına yol açmıştır.

Memlûk Devleti'nin iktidar ve saltanat yapısını göz önünde bulundurduğumuz zaman, içeriden tezahür eden iktidara yönelik kasıt hareketleri karşısında Sultanların, kat'i bir surette iktidarlara önlerindeki tehlikeleri ortadan kaldırmaları beklenirdi. Nitekim Memlûk Devleti Sultanlarının istikballeri, her şeyden önce öldürülmemelerine yani hayatta kalmalarına bağlıydı. Başka bir deyişle, bir Memlûk Sultanının saltanatı süresince, ilk olarak ölümü kendisinden uzak tutması gerekmektedir. Bunun için de Sultanın, herhangi bir tehdit ve tehlike anında öldürmekten yana bir çekince duymaması ve bu uğurda önüne çıkabilecek herhangi bir şüpheyi hiç tereddüt göstermeden ortadan kaldırması ve

⁵⁴ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.3, s. 267; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 1, s. 391; el-Malatî, *Nüzhetu'l-Esâtîn...*, s. 100.

⁵⁵ el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.5, s. 14; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 92.

⁵⁶ İbn Tağrıberdî, *el-Menhel es-Sâfi...*, C.6, s. 315; el-Makrizî, *Kitabu's-Sulûk...*, C.5, s. 14; el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 1, s. 322.

⁵⁷ el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 8, s. 55, 56.

⁵⁸ el-Malatî, *Neylû'l Emel...*, C. 8, s. 98, 99; Yiğit, *Memlûkler...*, s. 118.

⁵⁹ Yiğit, *Memlûkler...*, s. 124.

⁶⁰ Gazzî, *el-Kevakibü's-Sâire*, s. 173. Yiğit, *Memlûkler...*, s. 124, 125.

bunun için tüm kaynaklarını seferber etmesi, saltanatının devamı için adeta bir zorunluluktu. Ancak Sultanların ilginç bir şekilde, her zaman için öldürme yoluna başvurmadağı görülmektedir.

Memlûk Devleti'nde Sultanların, her ne sebepten olursa olsun kaçınılmaz olan vefatlarının sebepleri arasında, hiç şüphesiz araştırmacıların en çok ilgisini cezbeden ölüm şekli, suikast yoluyla gerçekleşen vefatlar olmuştur. Nitekim Sultanların suikast yoluyla öldürülmesi ve akabinde üst düzey emirlerin, öldürülen Sultanın yerine geçecek sultanı tayin etmeleri, henüz devletin kuruluş yıllarında, Sultan Şecerüddür ve Sultan Aybek et-Türkmânî'nin acıklı ve manidar öldürülme şekillerinde görülmektedir.

Memlûklerde Sultanlar, iktidarları önünde herhangi bir tehlike teşkil etmez ise, çoğunlukla sabık Sultanın hayatına yönelik kasti bir eylemde bulunmamaktaydılar. Bununla beraber emirlerin ittifakıyla ve suikastlar neticesinde hayatını ve iktidarını yitiren ve dolayısıyla bu şekilde iktidar elde edilen saltanat şekillerinde, Sultanın öldürülmesiyle iktidarın, suikastla meşru bir hal aldığı görülmektedir. Başka bir deyişle, mevcut Sultanın öldürülmesi, komplocuların gücü ve kudreti ölçüsünde iktidarın sahibi olma ve iktidarın kalıcılığı hususunda son derece etkili bir tesire sahip idi. Bununla beraber Sultan Halil'in, Baydara tarafından öldürülmesi ve akabinde onun yerini alan Baydara'nın sabık Sultanın memlûklerini alt edemeyerek iktidarından ve hayatından olması örneği bizlere, Sultanlara karşı düzenlenen her suikast planının başarıyla neticelenmediğini de göstermektedir. Hastalık gibi doğal yollardan yaşamını yitiren Sultanlarda ise; ölümünün yaklaştığını hisseden mevcut Sultan, devlete yaptığı hizmetlerden aldığı güçle ve babalık iç güdüsüyle yani bir bakıma ümera nezdinde sahip olduğu nüfuzuna binaen kendisinden sonra yerine, oğlunu veliaht tayin edebilmekteydi.

Memlûk Devleti'nde her ne şekilde olursa olsun Sultanlık makamına geçmek, çoğunlukla adeta tabiri caizse ateşten gömlek giymek gibiydi. Ancak buna rağmen tahttan alışı edilen Sultanların yaşamlarına son verilmemesi dikkat çekicidir. Oysaki gücün fırsat eşitliği yarattığı, öldürülmeden öldürmenin hat safhada yaşandığı, bir bakıma sultanı öldüren sultan olur anlayışının hâkim olduğu bu devlette, iktidarına son verilen sultanın aynı zamanda yaşamına da son verilmesi beklenirdi. Burada şunu net bir şekilde görmekteyiz ki, saltanat için rekabetin böylesine fazla olduğu bu devlette, her iktidarına son verilen Sultanın, yaşamına da son verme anlayışı, devletin tarihi boyunca uygulaması sık görülen bir anlayış şekli halini almamıştır. Nitekim Memlûklerdeki huşdaşlık ilişkileri, onların her ne kadar birbirlerine kan bağı ile bağlı olmasalar dahi, aynı memlûk sistemine mensup olup, aynı kışlada eğitim görüp, bir bakıma aynı kaderi paylaşmaları sebebiyle, Memlûkler arasında bir yakınlık oluşturmaktaydı. Bunlara ilaveten bir bütün halinde, Memlûk Devletinin siyasi tarihini incelediğimiz zaman, bu devletin Sultanları esasında, devletin saltanat anlayışını ve kendi potansiyellerini göz önünde bulundurarak, kendi iktidarlarının, bir başka Memlûk emiri tarafından sonlandırılması veya sonlandırılacak olması ihtimalinin esasında her zaman için gerçekleşeceğinin farkında idiler

Yayın Tarihi	26 Haziran 2023
Hakem Sayısı	Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem
Değerlendirme	Çift Taraflı Kör Hakemlik
Benzerlik Taraması	Yapıldı-Turnitin
Etik Bildirim	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Çıkar Çatışması	Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.
Finansman	Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır.
Telif Hakkı & Lisans	Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

Date of Publication	26 June 2023
Reviewers	Single Anonymized - An Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External
Review Reports	Double-blind
Plagiarism Checks	Yes - Turnitin
Complaints	ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com
Conflicts of Interest	The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest.
Grant Support	No funds, grants, or other support was received.
Copyright & License	Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr

KAYNAKÇA

- Abdulbasit el-Malatî, Zeyneddin b. Halil b. Şahin ez-Zahirî, *Neylû'l Emel fi Zeyli'd Düvel*, C.1-8, (Neş. Ömer A. Tedmurî), Beyrut, 2002.
- Âşûr, Saîd Abdulfettâh, *el-Asru'l-Memâlikî fi Mısır ve 'ş-Şam*, Dâru'n-Nehdeti'l-Arâbiyye, Kahire, 1976.
- Ayalon, David, *Memlûk Ordusunun Yapısı Üzerine Araştırmalar I-II-III*, (Çev. A. M. Ağır), Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2015.
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlûkler (1250-1517)*, İsam Yayınları, Ankara, 2015.
- Canetti, Elias, *Kitle ve İktidar*, (Çev. G. Aygen), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2016.
- Clot, Andre, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı (1250-1517)*, (Çev. Turhan Ilgaz), Epsilon, İstanbul, 2005.
- Çıplak, Esra, el-Malik en-Nâsır Ferec b. Berkuk Devri Memlûk Sultanlığı (791-815/1389-1412), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2005.
- Çubukçu, Asri, "Ferec", *TDVİA*, C. 12, İstanbul, 1995, ss. 370-371.
- Çubukçu, Asri, "Lâçin", *TDVİA*, C. 27, Ankara, 2003, ss. 39-40.
- el-Aynî, Bedreddin Mahmud b. Ahmed, *Ikdu'l Cumân fi Tarih Ehli'z Zaman*, (Neş. M. M. Emin), C.1, Kahire, 2010.
- el-Kalkaşandî, Ahmed b. Ali, *Subhu'l a'şâ fi Sinâ'ati'l İnşâ*, C.3, Kahire, 1914.
- el-Makrizî, Takiyuddin Ahmed b. Ali, *Kitabu'l-Mevâ'iz ve'l-İ'tibar bi-Zikri'l Hitat ve'l-Âsâr*, (Tah. M.Zeynuhum-M. eş-Şarkâvî), C.3, Kahire, 1997.
- el-Makrizî, Takiyuddin Ahmed b. Ali, *Kitabu's-Sulûk li-Marifeti Düveli'l-Mülûk*, C.1-2, (Tah. Muhammed Abdulkadir Ata), Beyrut, 1997.
- el-Malatî, Abdulbâsit b. Halil b.Şahin, *Nüzhetu'l-Esâtîn fi men Veliye Mısır mine's-Selâtîn*, (Neş. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali), Kahire, 1987.
- Emecen, Feridun, "Ridâniye Savaşı", *TDVİA*, C.35, İstanbul, 2008, ss. 87-88.
- es-Safedî, Selahaddin Halil b. İzzeddin Aybeg, *Kitabu'l Vafi bi'l Vefayat*, C.9, 24, Beyrut, 2000.

- es-Seyyid, Seyyid Muhammed, “Kansu Gavri”, *TDVİA*, C.24, İstanbul, 2001, ss. 314-316.
- es-Suyûtî, Celaledin Abdurrahman b. Ebu Bekir, *Hüsnü'l-Muhâdara fî Ahbâri Mısır ve'l-Kahire*, C.2, Kahire, 1968.
- Gazzî, Ebû'l-Mekârim Necmeddin Muhammed Necmeddin, *el-Kevakibü's-Sâire bi-A'yâni'l-Mieti'l-Aşire*, C.1, (Tah. Cebrail Süleyman Cebbur), Beyrut, 1997.
- İbn Devâdârî, *Kenzü'd Dürer ve Câmi'u'l Gurer*, C.8, (Neş. Ulrich Haarmann), Kahire, 1960.
- İbn Haldun, Abdurrahman b. Muhammed, *Kitâbu'l-İber ve Divânu'l-Mübtede ve'l Haber fî Eyyâmî'l Arab ve'l Acem ve'l Berber ve men Âsaruhum min Zevi's Sultani'l Ekber*, (Neş. Halil Şehhâde), C.5, Beyrut, 2000.
- İbn İyâs, Muhammed b. Ahmed, *Bedâi'u'z Zühûr fî Vekâ'i'd Dühûr*, C.3, Kahire, 1960.
- İbn Tağrıberdî, *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, (Çev. A. Batur), Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.
- İbn Tağrıberdî, Ebu'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf, *ed-Delîlü'ş-Şâfi ael'l Menheli's-Sâfi*, C.2, (Neş. Fehim M. Şeltut), Kahire, 1988.
- İbn Tağrıberdî, Ebu'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf, *el-Menhel es-Sâfi ve'l-Mustevfi ve ba'd el-Vâfi*, (Neş. Muhammed M. Emin-Nebîl Muhammed Abdülaziz), C. 1, 6, 9, 12, Kahire, 1984, 1985, 1988, 1990, 2002.
- İbn Tağrıberdî, Ebu'l Mehâsin Cemâleddin Yusuf, *en-Nücûmu'z-Zâhire fî Müluki Mısır ve'l-Kahire*, (Nşr. Fehim M. Şeltut), C. 6, Kahire, 1956.
- Kanat, Cüneyt, “Bahrî Memlûkler Zamanında Hüküm Süren Çerkez Asıllı Bir Sultan: Baybars el-Çaşnigîr”, *Tarih İncelemeri Dergisi*, C.13, S.1, 1998, ss. 97-119.
- Kanat, Cüneyt, “Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*. Y.1. S.3. 2000, ss. 23-56.
- Kanat, Cüneyt, “Ketboğa”, *TDVİA*. C.ek-2, Ankara, 2019, ss. 47-49.
- Kanat, Cüneyt, “Tomanbay”, *TDVİA*. C.41. İstanbul, 2012, ss. 236-237.
- Kâsım, Abduh Kâsım, “Muhammed b. Kalavun”, *TDVİA*, C.30, 2020, s. 544-545.
- Kopruman, Kazım Yaşar, “Baybars I”, *TDVİA*. C. 5, İstanbul, 1992, s. 221-223.
- Kopruman, Kazım Yaşar, *Mısır Memlûkler (1250-1517), Makaleler*, (Yay. Haz. Yalçın, E. S. - Çetin, A.), Berikan Yayınevi, Ankara, 2005.
- Mufaddal b. Ebi'l-Fedâil, *en-Nehc es-Sedîd ve ed-Durr el-Ferîd fimâ Ba'd Tarih İbn Amid*, C.2-1, (Tah. Muhammed Kemaleddin İzzeddin Ali Seyyid), Daru Sa'deddin, Şam, 2017.
- Özaydın, Abdülkerim, “Halîl b. Kalavun”, *TDVİA*, C.15, İstanbul, 1997, ss. 319-320.
- Steenbergern, Jo Van, “Mamluk Elite on the Eve of al-Nâsir Muhammad's Death (1341): A Look behind the Scenes of Mamluk Politics”, *Mamlûk Studies Review*, V.9, N.2, 2005, ss. 173-199.
- Takkuş, Muhammed Süheyl, *Tarihu'l Memalik fî Mısır ve 'ş Şam*, Darü'n-Nefais, Beyrut, 2015.
- Tomar, Cengiz, “Şecerüddür”, *TDVİA*, C. 38, İstanbul, 2010, ss. 404-405.

Yiğit, İsmail, “Kalavun”. *TDVİA*, C.24, İstanbul 2001, ss. 227-228.

Yiğit, İsmail, “Kutuz”, *TDVİA*. C.22, Ankara, Ankara, 2002, ss. 501-502.

Yiğit, İsmail, *Memlûkler 648-923/1250-1517*, Kayıhan, İstanbul, 2015.